

The Use of the Holy Word in Sezai Karakoç's Works

İbrahim Saylan^{1,a,*}

¹Department of Hadith, Faculty of Theology, Osmaniye Korkutata University, Osmaniye, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History:

Received: 02/01/2023

Accepted: 10/05/2023

Published: 15/06/2023

Pub Date Season: June

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

ABSTRACT

Sezai Karakoç, one of the most important poets and thinkers of the last period, has developed an ideal by adapting the resurrection in the creed to the resurrection in the world and spent all his efforts to make death before death and resurrection before resurrection dominant over life. Karakoç, whose ideal of seeing it as reviving the Sunnah of the Prophet (pbuh), defined his cause as his own. Although Karakoç intensely dealt with Islamic values and the theme of the prophet in order to enlighten society in his works, he did not prefer to quote directly from religious sources. However, he narrated in some of his works; He attributed them to the Prophet with phrases such as "the Great Prophet said", "it came in a hadith" or "as the Great Prophet commanded", and he cited some of them as *holy words* or as *a principle* in quotation marks without any direct reference. Since we have dealt with the narrations that Karakoç conveyed by saying that they are hadiths with clear words in another study, only the narrations he narrated as *a holy word* or *a principle* were examined in this study. By numbering these narrations, they were first transmitted with the words that Karakoç conveyed, and then the sources and soundness of the narration were determined. In order to understand Karakoç's purpose in using the narration correctly, the context of the narration and its interpretation are included. In our study, forty-one works of Karakoç have been examined and thirteen narrations have been identified, except for the duplicates. The first of these; The phrase "lā hawla walā kuwwa" came as a part of the verse, and Shaykhān (i.e. Bukhārī and Muslim) and many other narrators conveyed it both independently and as a part of some hadiths. Second; "If you know that the apocalypse will break tomorrow, plant the sapling in your hand!" It is an authentic/*sahih* hadith. Third; "God's help is upon the congregation." It is stated that his narration is authentic/*sahih* and good/*hasen*. Fourth; the narration "the wise person is the one who works for the afterlife..." is a good/*hasen* hadith with close words. Fifth; the narration "If Abu Bakr's faith were to be balanced with the faith of all people..." is valid and belongs to Omar. Sixth; the narration "whose two days are equal to each other..." is conveyed with a weak/*da'if* promissory note. In the sources, it is mentioned that Abdulaziz b. Abī Rawwād and Hasan al-Basrī received it from the Prophet mostly in their dreams. Seventh; "Seek knowledge, even in China." The narration has no original or is called fabricated/*mawdū'* as there is no document that reaches the Prophet. Eighth; "Die before you die." The narration is not a valid hadith. Ninth; the narration of "being moralised with the morality of Allah" has no basis in hadith, it is one of the words of Zunnūn al-Misrī. These two words are principles accepted by Sūfis. Tenth; the narration that "the world is the field of the hereafter" has not reached till the Prophet. As far as we can determine, it was Hārizmī who was the first to use it as a wise word. The eleventh; although the narration "to the world as if you will never die..." is not true, it is a *mawqūf* narration attributed to Abdullah b. Amr. Twelfth; although the narration "I was a hidden treasure..." is included in many tafsir works, it is not included in hadith books. Thirteenth; the phrase "religion is morality" is not a direct hadith on its own, but an inference that has been referred to in many narrations. Considering these 13 narrations, which Karakoç quoted in different contexts without specifying who said them; It is possible to collect these narrations in topics such as seeking the truth, the importance of science, good morals, struggle with the nafs, preparation for death and asceticism. In terms of the validity of these narrations these can be said: 3 of them are authentic/*sahih*, 1 of them is *hasen/good* with close words, and 3 of them are weak/*da'if*. One of the weak/*da'if* narrations was accepted as the word of the Companions. Other narrations are that it was accepted as a fabricated/*mawdū'* because there were no enactments reaching the Prophet. Again, one of these narrations is mentioned as the word of Abdullah B. Amr. Others are the principles and wise words accepted by Sūfis and were referred to as if the Prophet had said them over time. Based on these data it can be said that some Sūfis did not show the necessary diligence in preserving the hadiths and that the words of someone else entered our culture as hadiths over time. Since Karakoç was influenced by some Sūfi figures in his works, he sometimes mentioned names such as Gazzālī, Ibn al-'Arabī, Rūmī, Imam Rabbānī, Hacı Bayram-ı Velī, Ahmad al-Rifāī. Karakoç did not use footnotes and a bibliography in his works. When we consider the narrations conveyed by Karakoç, it is understood that he benefited from compilations, not basic hadith sources. It can be said that Karakoç did not see the authenticity of the narrations as a problem because he adopted a cultural and public working method, not a scientific study, and he tried not to attribute the narrations that he was not sure of to the Prophet. It can be said that what Karakoç means by the concept of the holy word is mainly hadith or it is included as hadith in his sources, and it is a kind of cultural narration.

Keywords: Hadith, Sezai Karakoç, Holy Word, Resurrection, Narration.

Sezai Karakoç'un Eserlerinde Kutlu Söz Kullanımı

Süreç:

Geliş: 02/01/2023

Kabul: 10/05/2023

Yayın: 15/06/2023

Yayın Sezonu: Haziran

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Telif Hakkı&Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (İbrahim Saylan).

Öz

Son dönemin önemli şair ve düşünürlerinden biri olan Sezai Karakoç, amentüdeki dirilişi, dünyadaki dirilişe uyarlayarak bir mefkûre geliştirmiş ve ölmeye önce ölmeden, dirilmeden önce dirilmeyi hayata hâkim kılmak için bütün say-u gayretini harcamıştır. Mefkûresini Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini ihya etmek olarak gören Karakoç, onun davasını kendi davası olarak tanımlamıştır. Karakoç, eserlerinde toplumu aydınlatmak için İslamî değerleri ve peygamber temasını yoğun bir şekilde işlemesine rağmen, dinî kaynaklardan doğrudan alıntı yapmayı fazla tercih etmemiştir. Bununla birlikte o, bazı eserlerinde rivayetleri; "Ulu Peygamber buyurmuştur", "hadis-i şerifte gelmiştir" veya "Büyük Peygamberin buyurduğu şekilde" gibi ifade kalıplarıyla Resûlullah'a nispet etmiş, bazılarını ise *kutlu söz* veya *bir prensip* olarak tırnak içinde herhangi bir nispet olmaksızın delil olarak zikretmiştir. Karakoç'un açık lafızlarla hadis olduğunu söyleyerek aktardığı rivayetleri başka bir çalışmamızda ele aldığımız için bu çalışmada sadece *kutlu söz* veya *bir prensip* olarak naklettiği rivayetler incelenmiştir. Bu rivayetler numaralandırılmak suretiyle önce Karakoç'un aktardığı lafızlarla nakledilmiş, ardından rivayetin kaynakları ve sıhhat durumu tespit edilmiştir. Karakoç'un rivayeti kullanmadaki maksadının doğru anlaşılması için rivayetin konu bağlamına ve onun yorumuna yer verilmiştir. Çalışmamızda, Karakoç'un kırk bir eseri incelenerek mükerrerleri hariç on üç rivayet tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi; "la havle vela kuvve" ibaresi, âyetin bir parçası olarak geldiği gibi Şeyhân ve daha birçok muhaddis bunu hem müstakil hem de bazı hadislerin bir parçası olarak aktarmışlardır. İkincisi; "yarın kıyametin kopacağını bilseniz, elinizdeki fidanı dikin!" rivayeti *sahih* bir hadistir. Üçüncüsü; "Allah'ın yardımı cemaat üzerinedir." rivayetinin *sahih* ve *hasen* olduğu belirtilmiştir. Dördüncüsü; "akıllı kişi, ölümden sonrası için çalışandır..." rivayeti yakın lafızlarla gelen *hasen* bir hadistir. Beşincisi; "Ebû Bekir'in imanı, bütün insanların imanı ile muvazene edilse..." rivayeti *mevkûf* bir haber olup Hz. Ömer'e aittir. Altıncısı; "iki günü birbirine eşit olan..." rivayeti *zayıf* bir senedle aktarılmıştır. Kaynaklarda daha çok Abdülazîz b. Ebî Revvâd ve Hasan-ı Basrî'nin rüyalarında bunu Hz. Peygamber'den aldığı zikredilmiştir. Yedincisi; "ilim, Çin'de de olsa arayınız." rivayeti Allah Resûlü'ne ulaşan bir senedinin olmamasından dolayı *aslı yoktur* veya *mevzû* denilmiştir. Sekizincisi; "ölmeden önce ölünüz." rivayeti hadis olarak *sabit değildir*. Dokuzuncusu; "Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanma" rivayeti hadis olarak *aslı yoktur*, Zünnûn el-Mısrî'nin sözlerinden biridir. Bu iki söz mutasavvıfca kabul edilen ilkelerdir. Onuncusu; "dünya ahiretin tarlasıdır" rivayeti, Resûlullah'a ulaşan bir senedi yoktur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla hikmetli bir söz olarak ilk kullanan Hârizmî olmuştur. On birincisi; "hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya ..." rivayeti *merfû* olarak aslı olmasa da Abdullah b. Amr'a nispet edilen *mevkûf* bir haberdir. On ikincisi; "ben gizli bir hazine idim..." rivayeti birçok tefsirde yer almasına rağmen hadis kitaplarında yer almamaktadır. On üçüncüsü; "Din, ahlâktır" sözü doğrudan tek başına hadis olmayıp birçok rivayete telmih olan bir çıkarımdır. Karakoç'un farklı bağlamlarda söyleyenini belirtmeden aktarmış olduğu bu 13 rivayeti; hakikati arama, ilmin önemi, güzel ahlâk, nefisle mücadele, ölüme hazırlık ve zühd gibi konu başlıklarında toplamak mümkündür. Bu rivayetler sıhhat açısından; 3'ü *sahih*, 1'i yakın lafızlarla *hasen*, 3'ü de *zayıf*tir. Zayıf olan rivayetlerden 1'i sahâbî sözü olarak *sahih* kabul edilmiştir. Diğer rivayetler ise Hz. Peygamber'e ulaşan senedleri olmadığından *mevzû* kabul edilmiştir. Yine bu rivayetlerden 1'i Abdullah b. Amr'ın sözü olarak zikredilmiştir. Diğerleri ise tasavvuf ehline kabul edilen ilkeler ve hikmetli sözler olup zamanla Resûlullah'a refer edilmiştir. Bu verilerden hareketle; kimi mutasavvıfların hadisleri korumada gerekli titizliği göstermediği ve başkasına ait sözlerin zamanla hadis olarak kültürümüze girmesine sebep olduğu söylenebilir. Karakoç bazı tasavvuf ehli şahsiyetlerden etkilenmiştir zira eserlerinde; Gazzâlî, İbnü'l-Arabî, Mevlânâ, İmam-ı Rabbânî, Hacı Bayrâm-ı Velî, Ahmet er-Rifâî gibi isimlerden zaman zaman bahsetmiştir. Karakoç, eserlerinde dipnot ve kaynakça kullanmamıştır. Karakoç'un aktardığı rivayetleri göz önüne aldığımızda onun temel hadis kaynaklarından değil, derleme eserlerden istifade ettiği anlaşılmaktadır. Karakoç, ilmî bir çalışma değil kültürel ve halka yönelik bir çalışma usûlü benimsediği için rivayetlerin mevsukiyetini bir problem olarak görmemiş, aidiyetinden emin olmadığı rivayetleri Resûlullah'a i'zaf etmemeye gayret etmiştir, denilebilir. Karakoç'un *kutlu söz* kavramından kastının ağırlıklı olarak hadis olduğu veya onun bilgi kaynaklarında hadis olarak yer aldığı, bir nevi kültürel rivayetler olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sezai Karakoç, Kutlu Söz, Diriliş, Rivayet

 ibrahimsaylan@osmaniye.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-8462-8927>

Cite: Saylan, İbrahim. "The Use of the Holy Word in Sezai Karakoç's Works". Cumhuriyet Theology Journal 27/1 (June 2023), 17-29. <https://doi.org/10.18505/cuid.1228682>

Atf: Saylan, İbrahim. "Sezai Karakoç'un Eserlerinde Kutlu Söz Kullanımı". Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 27/1 (Haziran 2023), 17-29. <https://doi.org/10.18505/cuid.1228682>

Giriş

Cumhuriyet döneminin önemli şair ve mütefekkirlerinden olan Sezai Karakoç (1933-2021), hayat anlayışını *diriliş* düşüncesi etrafında şekillendirmiş ve bunu “Peygamberimizin bütün sünnetlerini ihya amacını gütmek” şeklinde tanımlamıştır.¹ Karakoç, Hz. Peygamber’in hayatını baştan aşağı bir hakikat medeniyetine, hakikat medeniyetini de bir ağaca benzeterek peygamber hayatının o ağacın çekirdeği gibi olduğunu ifade etmiştir.² O, Hz. Âdem ile başlayıp Hz. Muhammed (s.a.s.) ile son bulan peygamberlerin davasını, inandığı ve bağlandığı dava olarak görmüştür.³

Karakoç, fikir ve düşünce dünyasında bu denli dinî odaklı bir tema işlemesine rağmen dinî kaynaklardan fazla iktibasta bulunmamıştır. O, bazı eserlerinde doğrudan aktarım yoluna başvurmadan; *Diriliş Neslinin Amentüsü*, *Gündönümü* gibi çalışmalarında yer yer tırnak içinde kaynağını göstermeksizin hadisler kullanmıştır. Bu rivayetlerden bazılarını; “Ulu Peygamber buyurmuştur”, “hadis-i şerifte gelmiştir” veya “Büyük Peygamberin buyurduğu şekilde” gibi ifade kalıplarıyla Resûlullah’a nispet etmiş ancak bazı rivayetleri herhangi bir nispet olmaksızın aktarmıştır. Dinî ilimlerle yakın bir münasebeti olmayan bu fikir insanının, eserlerinde aktardığı bu tarz rivayetlerin ne olduğu, bunların hadis olup olmadığı veya hadislerle olan alakası merakımızı celbetmiştir.

Karakoç, altısı doktora olmak üzere elliden fazla lisansüstü teze ve yetmiş aşkın bilimsel makaleye konu olmuştur. Fakat tespit edebildiğimiz kadarıyla Karakoç’un bazı eserlerinde kimseye nispet etmeden *kutlu söz* olarak zikrettiği rivayetler ve onları ele alış tarzıyla ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Fikirleriyle yaşadığı dönemi etkileyen ve Hz. Peygamber’in davasını kendi davası olarak gören Karakoç’un bu minval üzere naklettiği rivayetler ve bunlara yaklaşım tarzının önemli olduğunu düşünüyoruz. Karakoç’un açık lafızlarla hadis olduğunu söyleyerek aktardığı rivayetleri başka bir çalışmamızda ele aldığımız için bu çalışmada sadece onun *kutlu söz* veya bir *prensip* olarak naklettiği rivayetler incelenmiştir. Bu rivayetler numaralandırılmak suretiyle önce Karakoç’un aktardığı lafızlarla nakledilmiş, ardından rivayetin kaynakları ve sıhhat durumu tespit edilmiştir. Karakoç’un rivayeti kullanmadaki maksadının doğru anlaşılması için rivayetin konu bağlamına ve yorumuna yer verilmiştir. Çalışmamızda ele aldığımız on üç rivayet, Karakoç’un kırk bir eseri incelenerek tespit edilmiştir.⁴

1. Kutlu Söz veya Bir Prensip Olarak Nakledilen Rivayetler

Karakoç’un eserlerinde ne olduğunu belirtmediği *kutlu söz*, bir *prensip* veya bir *ölçü* olarak tırnak içinde zikrettiği on üç rivayet incelenmiştir. Bu rivayetler, belli bir gruplandırılmaya gidilmeksizin numaralar verilerek sıralanmıştır. Önce Karakoç’un aktarımları kendi lafızlarıyla verilerek geçtiği eseri ve bağlamı belirtilmiş; ardından o sözün/aktarımın/rivayetin kaynağı tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Rivayet: “Allah’tan başka havl ve kuvvet sahibi yoktur.”⁵

Karakoç, *Gündönümü* adlı eserinin “Diriliş Mucizesi” başlığı yazısında; “doğuya, batıya, bekleyen insanlığın ufuklarına dikelim faziletin anıtlarını *Başarı Allah’tandır*⁶ ve *Allah’tan başka havl ve kuvvet sahibi yoktur* inancıyla donanarak dünyanın en aciz halkları olmaktan çıkıp en kudretli milleti olmasını bilelim.” dedikten sonra “Peygamberin ruhaniyeti adına, diri Kur’an’ın yüzü suyu hürmetine, kutsal İslâm inancı onuruna Allah’tan bir mucize bekliyorum”, açıklamasında bulunmuştur.⁷

1 Sezai Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1998), 30.

2 Sezai Karakoç, *Yitik Cennet* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2012), 64.

3 Karakoç’un düşünce dünyasını ya nsıtması açısından şu paragrafta önemli ipuçları vardır: “Ben inandığım ve bağlandığım dava, ilk insan ve ilk yol göstericinin, dünyayı dolduran inkâra karşı özgür inancın gemisinin kaptanı olan Hazreti Nuh’un ebedi kurtuluş sancağını uygarlıklar başkentine diken, Ateş imtihanından geçmiş ve Kurban şifasıyla azapların zehrini eritmiş Hazreti İbrahim’in, toplumu yönetecek altın kuralları sütunlar gibi ufukumuzda yükselten ve onları kıyamete kadar tarihin levhası olarak belirleyen Hazreti Musa’nın, ölümleri diriltiren, ölü gönülleri diriltici soluğun sahibi Hazreti İsa’nın ve nihayet en büyük insan, en büyük yol gösterici, bütün insanlığa ışık tutucu, fiziği ve fizikötesini aydınlatıcı son Peygamber Hazreti Muhammed’in davasıdır. Davamız ve dava için kavgamız hakikat davası, hakikat savaşıdır.” Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 10.

4 Bu çalışmada incelenen eserler şunlardır: *Diriliş Neslinin Amentüsü*, *Gündönümü*, *Edebiyat Yazıları I*, *Edebiyat Yazıları II*, *Edebiyat Yazıları III*, *Farklar*, *İnsanlığın Dirilişi*, *Ruhun Dirilişi*, *Yitik Cennet*, *Yapı Taşları I,II*, *Dirilişin Çevresinde*, *Gün Saati*, *Sûr*, *Sütun*, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, *Çıkış Yolu I*, *Çıkış Yolu II*, *Çıkış Yolu III*, *Unutuş ve Hatırlayış*, *Çağdaş Batı Düşüncesinden*, *Çağ ve İlham I*, *Çağ ve İlham II*, *Çağ ve İlham III*, *Çağ ve İlham IV*, *Diriliş Muştusu*, *Makamda*, *İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, *Düşünceler I*, *Düşünceler II*, *Tarihin Yol Ağzında*, *Varolma Savaşı*, *Mehmet Âkif*, *Mevlâna*, *Samanyolunda Ziyafet*, *Armağan*, *İslâm*, *Kıyamet Aşısı*, *Gün Doğmadan*.

5 Sezai Karakoç, *Gündönümü* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1995), 11-13.

6 Hûd 11/88.

7 Karakoç, *Gündönümü*, 11-13.

Buhârî (öl. 256/870), Müslim (öl. 261/875) ve daha birçok muhaddis, bu ibareyi (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) hem müstakil olarak hem de bazı hadislerin bir parçası olarak aktarmışlardır.⁸ Ayrıca âyet-i kerimde “Bağına girdiğinde: Maşallah! Kuvvet yalnız Allah’ındır, deseydin ya!”⁹ şeklinde de yer almıştır.

İslâm’ın tevhid inancını da sembolize eden bu lafızlar, hem Kur’ân-ı Kerim’e hem de *sahih* hadislerle dayanmaktadır.

2. Rivayet: “Bir gün sonra kıyamet kopacağını bilseniz bile, yine de bir ağaç dikiniz.”¹⁰

Karakoç, “Büyük Pencere” adlı yazısında; “Allah’ın umut kapılarının her zaman açık olduğunu bilmek ve şuştu rüzgârlarını her an hissetmek; manevi âlemin kapanık penceresini açmak üzere çerçeveleri yoklayıp durmanın hakiki müminlerin işi” olduğunu ifade etmiştir. Ardından bu rivayeti aktarmış ve hadis bağlamında da o; “bu kutlu sözdeki anlamın hem ruhumuzu ışıldatan, huzura boğan yeşiliyle bildiğimiz ağaca hem de manevi ekim dikimlere işaret” olduğunu belirtmiştir.¹¹

Buhârî *el-Edebü’l-müfred* adlı eserinde, Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) ve Bezzâr (öl. 292/905) *Müsned*’lerinde Enes b. Malik’ten (öl. 93/711-712) “Yarın kıyametin kopacağını bilseniz bile, bugün elinizdeki fidanı dikin!” (إِنَّ قَامَتِ السَّاعَةُ وَفِي) (يَدِ أَحَدِكُمْ فَسِيلَةٌ، فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا تَقُومَ حَتَّى تَغْرِسَهَا فَلْيَغْرِسْهَا) rivayetini aktarmışlardır.¹² Hadisin isnadı için Heysemî (öl. 807/1405) ravilerinin *sika* olduğunu söylemiştir.¹³ Elbânî (öl. 1420/1999) hadise *sahih* demiş¹⁴ ve rivayetin tahririnde Şuayb el-Arnaût (öl. 1437/2016) Müslim’in şartı üzerine *sahih* olduğunu ifade etmiştir.¹⁵

Kaynaklarda *sahih* olarak yer alan bu hadisi müellif, hem gerçek hem de mecaz anlamda yorumlamıştır.

3. Rivayet: “Allah’ın eli topluluk üzerindedir.”¹⁶

Karakoç, “Birlikte Arayış Çağırısı” başlığında; “birlikte olmanın nimetinden yararlanmak dileğinden ibarettir çağırımız. Allah’ın eli topluluk üzerindedir.” demektedir. O, aynı şekilde hadis veya âyet olduğunu söylemeksizin: “İkiniz bir aradaysanız üçüncünüz benim, üçüncünüz bir aradaysanız dördüncünüz benim diyen O’dur”, naklinde bulunduktan sonra “hakikati birlikte aramak çağırısıdır diriliş çağırısı” diyerek birlikte olmanın önemine vurgu yapmıştır.¹⁷ Karakoç başka bir eserinde; “Topluluk Şuur ve Mutluluğu” başlığı altında; yukarıdaki ibareleri zikrederek bunların kutlu ölçüler ve işaretler olduğunu ifade etmiştir.¹⁸

Karakoç’un şuurlu bir toplumun inşası için kullandığı yukarıdaki ibarenin şu hadiste karşılığını bulmuştur. İbn Abbâs’ın (öl. 68/687-688) (r.a.) aktardığına göre Resûlullah (s.a.s.); “Allah’ın yardımı cemaat üzerindedir.” (يُدُّ اللَّهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ) buyurmuştur.¹⁹ Bu hadis, müstakil olarak bulunmakla birlikte daha başka uzun rivayetlerin bir parçası olarak da gelmektedir.²⁰ Tirmizî (öl. 279/892), İbn Abbâs hadisinin *hasen garîb* olduğunu söylemiştir.²¹ İbn Hibbân’ın (öl. 354/965) aktardığı ‘Afrece tarihinin *sahih* olduğu belirtilmiştir.²²

Karakoç’un kullandığı ibarenin bu hadisle birlikte “Allah’ın eli onların üzerindedir”²³ âyetini de kastetmiş olabilir.

Karakoç’un yaptığı ikinci alıntının kaynağı için: “göklerde ve yerde olanları, Allah’ın bildiğini görmedin mi? Üç kişi gizli konuşsa mutlaka dördüncüleri O’dur, beş kişi konuşmuşsa mutlaka altıncıları O’dur. Bundan az da olsalar çok da olsalar,

⁸ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1421/2001), 13/447; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-şâhih*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2002), “Ezân”, 7; “Megâzî”, 40; “De’avât”, 67; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü’r, *el-Câmi’u’s-şâhih*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1412/1991), “Salât”, 12; “Zikr”, 33.

⁹ *Kur’ân Yolu* (Erişim 16 Kasım 2022, <https://kuran.diyanet.gov.tr>), el-Kehf 18/39.

¹⁰ Sezaî Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2016), 36-37.

¹¹ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 36-37.

¹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/296 (No. 12981); Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki (Beyrût: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1409/1989), 168 (No. 479); Ahmed b. Amr b. Abdilhâlk el-Bezzâr, *el-Müsned*, thk. Mahfûzu’r-Rahmân Zeynullâh vd. (Medine-i Münevvere: Mektebetü’l-’Ulûm ve’l-Hikem, 1424/2003), 14/17 (No. 7408).

¹³ Nûruddîn Alî b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Mecma’u’z-zevâ’id ve menba’u’l-fevâ’id*, thk. Husâ muddîn Kudsî (Kahire: Mektebetü’l-Kudsî, 1414/1994), 4/63.

¹⁴ Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-şâhihâ ve şey’ün min fıkhihâ ve fevâ’idihâ* (Riyad: Mektebetü’l-Ma’ârif, 1415/1995), 1/38.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/296 (No. 12981).

¹⁶ Sezaî Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2015), 125.

¹⁷ Karakoç, *Gündönümü*, 23-24.

¹⁸ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 125.

¹⁹ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. (Mısır: Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975), “Fiten”, 7 (No. 2166); Muhammed b. Selâme el-Kudâî, *Müsnedü’s-Şihâb* (Beyrût: Müessesetü’r-Risale, 1407/1986), 1/167 (No. 239).

²⁰ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen (el-Müctebâ)*, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetü’l-Matbûâti’l-İslâmiyye, 1406/1986), “Tahrîmu’d-Dem”, 5 (No. 4020); Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî, *Şahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1414/1993), 10/437 (No. 4577); Süleyman et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 1/86 (No. 489); Beyhakî, *Şu’abü’l-îmân*, 10/18 (No. 7106).

²¹ Tirmizî, “Fiten”, 7.

²² Heysemî, *Mecma’u’z-zevâ’id*, 5/221; Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî, *Şahîhü’l-Câmi’i’s-şâgîr ve ziyâdetih* (Beyrût: el-Mektebetü’l-İslâmiyye, ts.) 2/1340 (No. 8065).

²³ el-Fetih 48/10.

nerede olurlarsa olsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir.”²⁴ âyetine göndermede bulunmuş olabilir. Yine aynı şekilde Allah Resûlü'nün “Ey Ebû Bekir, üçüncüsü Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun”²⁵ hadisini kastetmiş olması mümkündür.

Karakoç'un şuurlu bir cemiyeti kurmak ve hem cemaat hem de insanın yalnız olmadığını vurgulamak için iç içe aktardığı bu iki alıntının, âyet ve *sahih* hadiste dayanakları olduğu açıktır.²⁶

4. Rivayet: “İnsan, hesaba çekilmeden kendi kendini hesaba çekmelidir.”²⁷

Karakoç, “Öz Denetim” başlığı altında; “gerçekten her insan, her kuruluş gibi dıştan denetlenmeden önce kendi kendini denetlemelidir. Böylece *hesaba çekilmeden, kendi kendini hesaba çekmiş* olur.” bilgisini aktardıktan sonra bunun birtakım hoş gitmeyecek davranışlardan kesin olarak kaçınma gibi olumlu bir sonuç doğurduğunu açıklamıştır.²⁸

Karakoç'un kimseye nispet etmeden aktardığı bu bilgi, aynı lafızlarla olmasa da içerik olarak; Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce (öl. 273/887), Tirmizî ve daha başka muhaddislerce aktarılan; “Gerçekten zeki ve akıllı kişi, nefesine hâkim olup ölümden sonrası için çalışandır. Aciz kişi ise, nefsinin her türlü arzu ve isteklerine uyarak hayatını devam ettirip, Allah'tan her şeyi ve cenneti isteyen kişidir. (الكَيْسُ مَنْ ذَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ اتَّبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَتَّى عَلَى اللَّهِ)”²⁹ rivayet ile desteklenmektedir.

Müslümanın zühd hayatını şekillendiren mühim rivayetlerden biri olan bu hadis; Tirmizî, *hasen* olduğunu söyledikten sonra hadiste geçen: nefesine hâkim olmanın ne demek olduğunu açıklayarak; “akıllı kişi ahiretteki hesaptan önce dünyada kendisini hesaba çekip hayatını ayarlayan kimsedir”, şeklinde ifade etmiştir. Tirmizî bu açıklamadan sonra konuya dair *temrîz* sığasıyla Hz. Ömer'den; (öl. 23/644) “Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin, büyük hesap günü için kendinizi donatın! Çünkü kıyamet gününde hesap, ancak dünyada iken kendisini hesaba çekenler için kolay olacaktır.” *mevkûf* haberi aktarmıştır.³⁰ Hâkim (öl. 405/1014), bu rivayetin *sahih* olduğunu söylemiştir.³¹

Karakoç'un, hadis olduğunu söylemeksizin tımkak içinde verdiği bu bilginin, yukarıdaki hadisin muhtevasına uygun olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim yukarıda aktardığımız gibi Hz. Ömer ve Tirmizî'de konuya dair benzer şeyler ifade etmişlerdir.

5. Rivayet: “Bütün inanmışların inancı terazinin bir kefesine, Hazreti Ebû Bekir'in inancı öbür kefesine konsa, onunki ağır basardı.”³²

Karakoç ilklerin öneminden bahisle, peygamberlik makamından hemen sonra gelen makamın *sıddıklık* makamı olduğunu belirtmiş, ardından “bunun içindir ki”, diyerek bu rivayeti aktarmıştır. Rivayetten sonra da yol göstericiye, öndere sadakatin; bir davanın başarıya ulaşmasında birinci derecede önem taşıyan faktör olduğunu belirtmiştir.³³

Karakoç “buyrulmuştur” şeklinde Allah Resûlü'ne refetmeden edilgen bir dil ile naklettiği bu bilgi; Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî'nin (öl. 458/1066), Hz. Ömer'e nispet ederek “Şayet Ebû Bekir'in imanı, bütün insanların imanı ile muvazene edilse, Ebû Bekir'in imanı daha ağır gelecektir.” (لَوْ وَزِنَ إِيمَانُ أَبِي بَكْرٍ بِإِيمَانِ أَهْلِ الْأَرْضِ لَرَجَحَ بِهِ) rivayetinde karşılığını bulmaktadır.³⁴ *İhyâ'* ve bazı tefsirlerde *merfû* olarak yer alan bu rivayet³⁵ aslında *mevkûf* bir haber olup Hz. Ömer'e aittir. *İhyâ'*'nin tahririnde ve daha başka eserlerde *mevkûf* isnadlı bu haberin, *sahih* olduğu zikredilmiştir.³⁶

Karakoç'un temkinli bir dille aktardığı bu bilgi, *merfû* olarak illetli olsa da bunun rivayet kaynaklarında yer aldığı anlaşılmaktadır.

6. Rivayet: “Bir günü öbür gününe eş gelen kişi ziyandadır.”³⁷

Karakoç, “Mirac Yakıtı” başlığı altında, Müslümanın mirac ruhunu taşımakla diğer inançlardan veya inançsızlardan ayrıldığını ifade ederek bu haberi nakletmiştir. Rivayetin ardından; “...kutlu sözü miraç mucizesinin ruh içi gerçeğine, öz benliğine yapışık hakikatine dokunmaktadır.” açıklamasında bulunmuştur.³⁸ O, bu rivayeti Allah Resûlü'ne refetmemiş, onu *kutlu söz* olarak aktarmıştır. Ancak başka bir eserindeki “Ruh Dünyasına Yeniden Dönüş” adlı yazısında; “Yunus Emre'nin dediği gibi *Her gün yeniden doğarız/ bizden kim usanası*, Peygamber Efendimizin meşhur bir hadisi asıl bu

²⁴ el-Müca dele 58/7.

²⁵ Ahmed b. b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 1/190; Buhârî, “Tefsîr/Tevbe”, 40; Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 1; Tirmizî, “Tefsîr”, 10.

²⁶ Cemaat olmanın önemi için bk. Enbiya Yıldırım, *Hadisler ve Zihinlerdeki Sorular* (İstanbul: Rağbet Yay., 2011), 121.

²⁷ Sezaî Karakoç, *Gün Saati (Günlük Yazılar IV)* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2015), 25.

²⁸ Karakoç, *Gün Saati*, 25.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 28/350; Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyâ'i'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1336/1918), “Zühd”, 31; Tirmizî, “Sifâtü'l-Kiyâme”, 25; Bezzâr, *el-Müsne'd*, 8/417; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 7/281.

³⁰ Tirmizî, “Sifâtü'l-Kiyâme”, 25.

³¹ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Şaḥîḥayn* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990), 4/280.

³² Karakoç, *Unuṣ ve Hatırlayış*, 22-23.

³³ Karakoç, *Unuṣ ve Hatırlayış*, 22-23.

³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Feḳâ'ilü's-Şahâbe* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983), 1/418 (No. 653); Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, 1/143.

³⁵ Ebû Hamîd Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* (Beyrût: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 3/160; Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtiḥü'l-gayb* (Beyrût: Dâru İhyâ'i't-Türâsî'l-Arabî, 1420/1999), 15/451; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûḥu'l-beyân* (Beyrût: Dâru İhyâ'i't-Türâsî'l-Arabî, ts.), 9/11.

³⁶ Gazzâlî, *İhyâ'*, 3/160; Muhammed es-Sehâvî, *el-Makâşidü'l-ḥasene* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1405/1985), 555; İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-ḥafâ'* (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351/1954), 2/165.

³⁷ Karakoç, *Gündönümü*, 79.

³⁸ Karakoç, *Gündönümü*, 79.

anlamdadır *iki günü aynı olan ziyandadır* tüm manevi âlem görünüşü, sürekli ilerleme anlayışına bağlıdır. Bu yitirildiği için yeterliliği tartışmalı oldu ve aklın aşırı kullanımının yolu açıldı.” açıklamasında bulunmuştur.³⁹

Gazzâlî (öl. 505/1111) ve Deylemî'nin (öl. 509/1115) Hz. Peygamber'e nispet ettikleri bu söz, “iki günü birbirine eşit olan aldanmıştır; bugünü dününden kötü olan lanetlenmiştir.” (مَنْ اشْتَوَى يَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُوبٌ) rivayetinin bir parçası olarak yer almıştır.⁴⁰ Gazzâlî, rivayet için herhangi bir sened zikretmemiştir. Deylemî'nin, Muhammed b. Sûka > el-Hars > Ali yoluyla naklettiği rivayet ise *zayıf* olarak değerlendirilmiştir.⁴¹

Gazzâlî ile Deylemî bu rivayeti her ne kadar Hz. Peygamber'e nispet etseler de aslında bunlardan önce İbn Ebî'd-Dünyâ (öl. 281/894), Ebû Nuaym (öl. 430/1039) ve Beyhakî farklı kişilerin rüyalarında Hz. Peygamber'den bu sözünü duyduğunu belirtmişlerdir. İbn Ebî'd-Dünyâ'nın aktardığına göre Benî Süleym rüyasında Allah Resûlü'ne sormuş, onun da bunları aktardığını bildirmiştir.⁴² Aynı şekilde Ebû Nuaym da Hasan-ı Basrî'nin (öl. 110/728) Allah Resûlü'nü rüyasında gördüğünü ve kendisine bunları söylediğini nakletmiştir.⁴³

İhyâ''nin tahrîcinde Irâkî (öl. 806/1404); “Bunu bilmiyorum ancak Abdülazîz b. Ebî Revvâd'ın (öl. 159/776) rüyasında anlatılan bir olayın hadisleşmiş halidir.” diyerek bunun Beyhakî'nin *ez-Zühd*⁴⁴ adlı eserinin sonlarında bulunduğunu ifade etmiştir.⁴⁵ Irâkî'nin aktardığı bilgiyi Fettenî (öl. 986/1578) de aktarmıştır.⁴⁶ Rivayet üzerine daha sonraki değerlendirmelerde Irâkî'nin Beyhakî'ye dayandırarak aktardığı bu bilgi öne çıkmıştır. Oysaki daha önce İbn Ebî'd-Dünyâ ve Ebû Nuaym'ın bunun bir rüya eseri olduğunu zikrettiklerini tespit etmiştik. Öyle görülüyor ki; rüya esnasında alınan bu söz, zamanla hadis formatına dönüşmüştür. Karakoç'un bu bilgiyi Gazzâlî'nin *İhyâ'* adlı eserinden aldığını düşünmekteyiz.

Karakoç'un aynı rivayet için birinde *kutlu söz*, diğerinde ise hadis demiş olması onun *kutlu söz* kavramını hadis kelimesinin eş anlamlısı olarak kullandığının güçlü belirtilerindedir.

7. Rivayet: “İlim, Çin'de de olsa, elde etmeğe çalışınız; ilim kadın, erkek her Müslüman'a farzdır.”⁴⁷

Karakoç; “inceleme, araştırma, düşünme ve öğrenmenin Tanrı buyruğu olduğunu ifade etmiş ve ardından her kişi gücünün yettiğince bilim yolunda ilerlemek borcundadır”, diyerek “Hiç, bilenle bilmeyen bir olur mu?”⁴⁸ âyetini aktarmıştır. Sonrasında “Hakikat, müminin kaybolmuş malıdır.”⁴⁹ hadisi ile birlikte “İlim, Çin'de de olsa, elde etmeğe çalışınız; ilim kadın, erkek her Müslüman'a farzdır” rivayetini nakletmiştir. O, bu ana ölçülerin İslâm toplumunu yönlendirdiğini, manevi bilimler ile pozitif bilimlerin Müslüman'ın bilim dünyasının temel taşları olduğunu söylemiştir.⁵⁰

Beyhakî, Enes b. Malik isnadıyla gelen; “İlim Çin'de de olsa öğreniniz zira ilim öğrenmek her Müslüman'a farzdır.” (اطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ، فَإِنَّ ظَلَبَ الْعِلْمَ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ) rivayetinin; metninin *meşhur*, isnadının ise *zayıf* olduğunu ifade etmiştir.⁵¹ İbn Hibbân: (öl. 354/965) “munker cidden” demiş;⁵² İbnü'l-Cevzî de (öl. 597/1201) onu, *el-Mevdû'ât*'ta zikretmiştir.⁵³ Enes b. Malik yoluyla farklı lafızlarla gelen bu rivayet; *zayıf*, *batıl*, *aslı yok* ve *mevzû* olarak nitelenmiştir.⁵⁴ Bezzâr, rivayetin “İlim öğrenmek farzdır.” kısmını Enes b. Malik, “İlim Çin'de de olsa da öğreniniz” kısmını ise Ebû Atik isnadlarıyla aktarmış ve her iki kısım için de *aslının olmadığını* ifade etmiştir.⁵⁵ İbn Adî (öl. 365/976); Ebû Hüreyre tarihinin *batıl* olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶ Ayrıca bu rivayeti Ebû'l-Leys es-Semerkandî (öl. 373/984) ile Ebû Tâlib el-Mekkî (öl. 386/996) isnadsız *merfû* olarak aktarmışlardır.⁵⁷ Gazzâlî de

³⁹ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 34.

⁴⁰ Gazzâlî, *İhyâ'*, 4/335; Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986), 3/611.

⁴¹ Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır ez-Zerkeşî, *et-Tezkire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986), 138; Muhammed es-Sehâvî, *el-Makâşidü'l-Hasene* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1405/1985), 631; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/233.

⁴² İbn Ebî'd-Dünyâ, *el-Menâmât* (Beyrût: Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1414/1993), 116 (No. 243).

⁴³ Ahmed b. Abdullah el-İsbehânî Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1416/1996), 8/35.

⁴⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *ez-Zühdü'l-kebîr* (Beyrût: Dâru'l-Cinân Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1987/1408), 367 (No. 987).

⁴⁵ Gazzâlî, *İhyâ'*, 4/335.

⁴⁶ Muhammed Tâhir b. Alî el-Fettenî, *Tezkiretü'l-mevdû'ât* (Beyrût: Dâru İhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî, 1399/1979), 22.

⁴⁷ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 57.

⁴⁸ ez-Zümer 39/9.

⁴⁹ Karakoç, bu rivayetin (*Diriliş Neslinin Amentüsü*, 20) hadis olduğunu söylediği için bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. (İbn Mâce, “Zühd”, 15; Tirmizî, “İlim”, 19).

⁵⁰ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 57.

⁵¹ Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, 3/193 (No. 1543).

⁵² Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî, *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâi ve'l-mekrûkîn*, thk. Mahmûd İbrahim Zâhid (Haleb: Dâru'l-Va'î, 1396/1976), 1/382.

⁵³ İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî, *el-Mevdû'ât*, thk. Abdurrahmân Muhammed Os mân (Medine: el-Mektebetü's-Selafiyye, 1386/1966), 1/215.

⁵⁴ Sehâvî, *el-Makâsid*, 121; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1/156; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'd-da'ife*, 1/600.

⁵⁵ Bezzâr, *el-Müsned*, 1/164.

⁵⁶ Abdullah b. Adî b. Abdillâh İbn Adî, *el-Kâmil fi'du'afâ'i'r-ricâl*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997), 1/292; Ayrıca rivayetin değerlendirmesi için bk. Ahmet Yıldırım, *Hoca Ahmed Yesevî'nin Hadis Kültürü* (Ankara: TDV. Yay., 2012), 170; İbrahim Saylan, *Yusuf Sükrü Harpûtî ve Eserlerinin Hadis Açısından Değeri* (Kayseri: Kimlik Yay. 2020), 92-93.

⁵⁷ Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkandî, *Bustânü'l-ârifin* (Beyrût: Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1414/1993), 304; Muhammed b. Alî b. Atiyye el-Hârisî Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb fi mu'ameleti'l-mahbûb ve vaşfi' tariki'l-mürîd ilâ makâmi't-tevhîd*, thk. Âsim İbrahim el-Keyyâlî (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005), 1/224.

bu rivayeti, *İhyâ*'da ilmin farzı kifâye olması babını açıklarken zikretmiştir.⁵⁸ Muhtemeldir ki rivayet bu yolla toplumumuzda yaygınlık kazanmıştır. Bu rivayet, *mevzû*' olmasına rağmen toplumda kabul görmüştür.

Karakoç öğrenmenin Allah'ın emri olduğunu söyledikten sonra peş peşe bir âyet ve iki rivayet kullanmıştır. Karakoç'un Resûlullah'a nispet etmeden aktardığı bu rivayet, ilim ehline; *zayıf, batıl, aslı yok* ve *mevzû*' olarak kabul edilmesine rağmen halk arasında meşhur olmuştur.

8. Rivayet: "Ölmeden önce ölmek"⁵⁹

Karakoç, "Ölümden Sonra Kalkış" başlığında yer verdiği bu söz için; insanın bu dünyadayken ölüme hazırlıklı olması gerektiğini, bunun tasavvuf ve tarikatların metotlarından biri olduğunu belirtmiştir.⁶⁰

Karakoç'un bir metot olarak aktardığı bu rivayet (موتوا قبل أن تموتوا), hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Bursevî (öl. 1137/1725) bu sözü birkaç yerde Allah Resûlü'ne refederek aktarmıştır.⁶¹ Bu rivayet için İbn Hacer (öl. 852/1449) ve Sehâvî (öl. 902/1496); *sabit değil* demişlerdir.⁶² Ali el-Kârî (öl. 1014/1605): "Bu sûflerin bir sözüdür", açıklamasını yapmıştır.⁶³ Rivayeti Allah Resûlü'ne ulaştıran bir sened olmadığından bunun *mevzû*' olduğunu söyleyebiliriz.⁶⁴ Kaynaklarda yer alan, buna yakın sayılabilecek "hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin." sözü ise Hz. Ömer'e nispet edilen *mevkûf* bir haberdur.⁶⁵

Karakoç'un Resûlullah'a refetmeden kullandığı bu tasavvufî ilke,⁶⁶ hadis kaynaklarında yer almamakla birlikte dördüncü sırada ele aldığımız ve Tirmizî'nin *hasen* dediği "akıllı kişi ölüm sonrası için çalışan kişidir"⁶⁷ rivayetiyle; kaynaklarda "merfû" ve "zayıf" olarak bulunan "Ölüm gelmeden ölüm için hazırlanın(قَبْلَ نُزُولِ الْمَوْتِ)"⁶⁸ rivayeti yakın bir muhtevaya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

9. Rivayet: "Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak iradesi müminin en belirgin özelliğidir."⁶⁹

Karakoç, "Kader" adlı yazısında kişinin hem bağlı hem de hür olduğunu söyleyerek bunun nasıl anlaşılması gerektiği hususunu irdelemiştir. "Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak" sözünü, müminin sahip olması gereken bir prensip olarak aktaran Karakoç, cüzî irade ile küllî irade arasındaki hassas çizgiden bahsederek, cüzî iradenin küllî iradeyi bilme şuuruna varması, her an onun varlığından gafil olmaması gerektiğini, belirtmiştir.⁷⁰

Temel hadis kaynaklarında yer almayan bu sözün (تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ) geçtiği en eski kaynak, tespit edebildiğimiz kadarıyla Kelâbâzî'nin (öl. 380/990) *et-Ta'arruf* adlı eseridir.⁷¹ Kelâbâzî bir isnad zikretmeksizin rivayeti *merfû* olarak aktarmıştır. Bu söz, daha sonraları Müzhirî (öl. 727/1326), İbn Reslân (öl. 844/1441) ve Kastallânî (öl. 923/1517) gibi şârihler ve bazı müfessirlerce herhangi bir sened zikredilmeksizin *merfû* olarak aktarılmıştır.⁷² Gazzâlî, bu rivayeti *İhyâ*'da beş ayrı yerde doğrudan bir söz olarak kullanmıştır.⁷³ Elbânî, rivayetin *aslı olmadığını* (لا أصل له) söylemiştir.⁷⁴

Ebû Nuaym (öl. 430/1038) biri isnadlı diğeri isnadsız iki yerde Zünnûn el-Mısırî'den (öl. 245/859 [?]) "Arifle beraber olmak, senin yükünü alan ve Allah'ın güzel ahlâkıyla seni affeden Allah ile beraber olmaya benzer." sözünü aktarmıştır.⁷⁵ Bu sözde Allah'ın güzel ahlâkıyla ahlâklanma ifadesi bulunmaktadır. Bu sözün ilk söyleyeni Zünnûn el-Mısırî olabilir. Sonraki asırlarda hadis formatına dönüştüğünü söylemek mümkündür.

⁵⁸ Gazzâlî, *İhyâ*, 1/14.

⁵⁹ Sezaî Karakoç, *Ruhun Dirilişi* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2007), 149.

⁶⁰ Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 149.

⁶¹ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/57,128,234,235; 2/142; 3/173; 9/419.

⁶² İbn Hacer el-Askalânî, *el-İmtâ' bi'l-erba'îne'l-mütebayineti (bi-şarhi's-semâ')* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 98; Sehâvî, *el-Makâşid*, 682.

⁶³ Alî el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1391/1971), 363; Aclûnî, *Keşfü'l-ĥafâ'*, 2/291.

⁶⁴ bk. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: TDV. Yay., 2000), 263; Veli Atmaca, "Hadisleri Bakımından Cevâhiru'l-ebâr min emvâci'l-bihâr (Yesevi Menakıbnamesi) Üzerine Bir İnceleme", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (11/2, 2001), 333 (31 nolu dipnot); Mustafa Yüceer, "Mevlânâ'nın Fihî Mâ Fih İsimli Eserinde Hadis Kullanımı (Tahrîc ve Tenkîd Bağlamında)" *Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi* (2/2, 2018), 214.

⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 1409/1989), 7/96; Tirmizî, "Sifâtü'l-Kıyâme", 25.

⁶⁶ Mevlânâ bu sözü Hz. Peygamber'e dayandırarak geniş açıklamalarda bulunmuştur. bk. Mustafa Yüceer, "Mevlânâ'nın Dîvân-ı Kebîr'inde İktibas ve Telmih Yoluyla Yer Alan Rivayetler", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* (26/2, 2022), 496-497.

⁶⁷ Tirmizî, "Sifâtü'l-Kıyâme", 25.

⁶⁸ Süleyman et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 8/314 (No. 8174); Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/347 (No. 7868); Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 13/132 (No. 10067).

⁶⁹ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 85.

⁷⁰ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 85.

⁷¹ Muhammed b. İbrâhîm el-Buhârî el-Kelâbâzî, *et-Ta'arruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993), 5.

⁷² Muzhirüddîn el-Hüseyn b. Mahmud el-Müzhirî, *el-Mefâtih fi şerhi'l-Meşâbih*, thk. Nureddin Talib (Beyrût: Dâru'n-Nevâdir, 1433/2012), 1/417; İbn Reslân, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, 6/545,546; Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilmelik el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li-şerhi Şahîhi'l-Buhârî* (Mısır: Matbaatü'l-Kubrâ el-Emriyye, 1323/1905), 5/341; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 7/58; 9/408; 11/230; 16/78; 23/343; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 3/283; 5/388, 470.

⁷³ Gazzâlî, *İhyâ*, 4/97,204,306,369,523.

⁷⁴ Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-eĥâdiş'd-da'ife ve'l-mevdû'a ve eşeruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme* (Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif, 1412/1992), 4/299.

⁷⁵ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 9/351, 376.

Konuyla ilgili kaynaklarda *merfû* olarak aktarılan şu rivayet de vardır: “Güzel ahlâk. Allah’ın en büyük yaratığıdır.”⁷⁶ *İhyâ*’nın tahririnde Irâkî; bu rivayetin isnadının *zayıf* olduğunu belirtmiştir.⁷⁷ Heysemî de hadisin ravilerinden Amr b. el-Husayn’ın *metruk* olduğunu belirtmiştir.⁷⁸ Elbânî, haberin *mevzû*’ olduğunu söylemiştir.⁷⁹

Karakoç’un müminin sahip olması gereken bir prensip olarak aktardığı bu söz, *mevzû*’ bir rivayettir. Zünnûn el-Mısıri’nin bu sözü söylediği ve zamanla bunun tasavvuf kaynaklarda Allah Resûlü’ne izafe edildiği anlaşılmaktadır.

10. Rivayet: “Dünyanın ahiretin tarlası olduğu asla unutulmayacaktır.”⁸⁰

Karakoç’un birlikte iş yapma prensibi bağlamında aktardığı bu rivayet, (الدنيا مزرعة الآخرة) hadis kaynaklarında muttasıl bir senedle geçmemektedir. *İhyâ*’nın tahririnde Irâkî; rivayeti bu lafızla görmediğini belirtmiştir.⁸¹ Sehâvî, “buna vâkf olamadım” demiştir.⁸² Sehâvî’nin bu görüşü, birçok eserde aynen aktarılmıştır.⁸³ Ayrıca Sehâvî bunun manasının *sahih* olduğunu zira “o gün her nefis işlediği hayrı ve kötülüğü hazır bulacaktır.”⁸⁴ âyetinin buna işaret ettiğini bildirmiştir.⁸⁵ Sagâni (öl. 650/1252) rivayetin *mevzû*’ olduğunu ifade etmiş,⁸⁶ Fettenî de aynı kanaati paylaşmıştır.⁸⁷ Birçok kaynakta Hz. Peygamber’e refedilmeksizin kullanılan bu sözü⁸⁸ Gazzâlî *İhyâ*’da beş yerde zikretmesine rağmen sadece bir yerde *merfû* olarak aktarmıştır.⁸⁹ Aynı şekilde Ebû Nuaym refetmeksizin bir söz olarak kullanmıştır.⁹⁰ Yaptığımız incelemede Hârizmî’nin (öl. 383/993) müşterek kurallar dâhilinde bu sözü kullanan en eski kişi olduğu tespit edilmiştir.⁹¹

Kişinin, kuruluşların ve devletin sahip olması gereken prensiplerden biri olarak aktarılan⁹² bu sözün, Resûlullah’a atfedilmesi, sıkıntılı bir durumdur. Zira bunu Resûlullah’a ulaştırarak bir senede sahip değiliz. Gazzâlî’den önce hadis olarak kullanılanı tespit edilememiştir. Bu rivayeti hikmetli bir söz veya ilke olarak ilk kullanan Arap edip ve şairi Hârizmî olmuştur.

11. Rivayet: “Yarın ölecekmiş gibi ahirete, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya çalışılması prensip olarak benimsenecektir.”⁹³

Karakoç, devlet ve toplumun birlikte el ele vererek çalışması gerektiği hususunda aktardığı bu prensiplerden sonra; “ne rahiplik, ne materyalizm, ne kapitalizm, ne komünizm. Her an ibadet ruhu içinde sürekli ve metotlu bilim ve tecrübeyle donanmış, kahramanca İslâm düzenini ruhî, sosyal, kültürel ve ekonomik planda gerçekleştirme şuuru!” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

İbn Kuteybe (öl. 276/889); “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya yarın ölecekmiş gibi ahirete çalış.” («اِحْرَثْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ») haberini, Babası > es-Sicistânî > Âsmâ’î > Hammâd b. Seleme > Abdullah b. el-Îzâr > Abdullah b. Amr isnadıyla *mevkûf* olarak rivayet etmiştir.⁹⁴ Elbânî, bu rivayetin son dönemlerde halk arasında meşhur olduğunu, bunun *merfû* olarak aslı olmadığını ancak *mevkûf* olarak aslının olduğunu ifade etmiş, yukarıda İbn Kuteybe’den aktardığımız senedi zikrederek bu senedde bulunan Abdullah b. el-Îzâr’ın halinin bilinmediğini bildirmiştir. Ayrıca o bu rivayetin daha başka muttasıl olmayan senedlerle *mevkûf* olarak aktarıldığını söylemiştir.⁹⁵ İbn Ebî’ d-Dünyâ (öl. 281/894) da Îzâr’ın Abdullah b. Amr’ dan *mevkûf* olarak sonrasında değişen bir senedle rivayet ettiğini zikretmiştir.⁹⁶

Halk arasında şöhret bulan bu rivayetin *merfû* olarak aslı yoktur. *Munkatı* sened olarak ve *mechûlul-hâl* raviler tarafından aktarıldığı için *zayıf isnadlı mevkûf bir rivayet* olarak kabul edilmiştir. Tefsirlerde farklı sahâbîlere nispetle senedsiz olarak aktarılan bu haberin, ulaşabildiğimiz en eski ve en sağlamı İbn Kuteybe ve İbn Ebî’ d-Dünyâ’nın Abdullah b. Amr’a nispet ettiği rivayettir.

⁷⁶ «حَسُنَ الْخُلُقِ خَلْقَ اللَّهِ الْأَعْظَمِ» Ebû’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evaş*, thk. Târik b. Avadillah b. Muhammed ve Abdulhasen b. İbrâhîm el-Huseynî (Kâhire: Dâru’l-Harameyn, 1415/1994), 8/184; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 2/175.

⁷⁷ Gazzâlî, *İhyâ*, 3/50.

⁷⁸ Heysemî, *Mecma’u’z-zevâ’id*, 8/20.

⁷⁹ Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’ d -da’ife* 7/486; Ayrıca rivayetin değerlendirmesi için bk. Saylan. *Yusuf Şükrü Harpûti ve Eserlerinin Hadis Açısından Değeri*, 152-153.

⁸⁰ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 53.

⁸¹ Gazzâlî, *İhyâ*, 4/19.

⁸² Sehâvî, *el-Makâşid*, 351.

⁸³ Fettenî, *Tezkiretü’l-mevdû’ât*, 174; Alî el-Kârî, *el-Esrârü’l-merfû’a*, 273; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 1/412.

⁸⁴ Âl-i İmrân 3/30.

⁸⁵ Sehâvî, *el-Makâşid*, 648; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 1/412.

⁸⁶ Hasan b. Muhammed es-Sagâni, *el-Mevdû’ât*, thk. Necm Abdurrahmân Halef (Dımeşk: Dâru’l-Me’mûn li Turâs, 1405/1984), 51.

⁸⁷ Fettenî, *Tezkiretü’l-mevdû’ât*, 174.

⁸⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 22/171; Alî el-Kârî, *Mir’âtü’l-mefâtih*, 6/2417; 7/3087; 8/3200; Zeynuddin Muhammed Abdürraf el-Münâvî, *Feyzü’l-kadir şerhu’l-Câmi’i’s-şagîr* (Mısır: Mektebetü’t-Ticariyyeti’l-Kübrâ, 1356/1937), 2/440; 4/2, 371, 502.

⁸⁹ Gazzâlî, *İhyâ*, 1/12, 17; 3/58; 4/19, 143.

⁹⁰ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 9/278.

⁹¹ Ebû Bekr Muhammed b. Abbâs el-Hârizmî, *Müfîdül-’ulûm ve mübîdül-hümûm* (Beyrût: Mektebetü’l-Unsûriyye, 1418/1997), 69-70.

⁹² Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 53.

⁹³ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 53.

⁹⁴ Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Ğarîbü’l-hadis*. thk. Abdullah el-Cübûrî (Bağdat: Mektebetü’l-Ânî, 1397/1977), 1/286.

⁹⁵ Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’ d -da’ife*, 1/63-64.

⁹⁶ Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd İbn Ebî’ d-Dünyâ, *İşlahu’l-mâl*, thk. Abdülkadir Ahmed Atâ (Beyrût: Müessesetü’l-Kitâbi’s-Sekâfiyye, 1414/1993) 34.

Karakoç, bu haberi uyulması gereken prensiplerden biri olarak zikredip Peygamberimize refetmeden aktarmasına rağmen Karakoç'un eserleri üzerine yapılan bir tezde, onun buna hadis dediği ifade edilmiştir.⁹⁷

12. Rivayet: "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim, insanı yarattım."⁹⁸

Karakoç, "Tılsım" adlı yazısında, dünyalar içinde dünyalar, dünyalar dışında dünyalar, dünyalar ötesinde dünyalar olduğunu söyleyerek bu dünyaların anahtarlarının ise ruhumuzda gizli olduğunu zikrettikten sonra bu sözün *kutlu bir söz* olduğunu söyleyerek aktarmıştır. O, rivayetten sonra bu *kutlu sözün*, insan ruhundan başlayarak mutlak âleme giden sonsuz dünyalara işaret ettiğini ifade etmiştir.⁹⁹

Hadis kitaplarında yer almayan bu rivayet, birçok tefsirde hadis olarak aktarılmıştır. Fahreddin er-Râzî (öl. 606/1210) temrîz sîgalarıyla (rivayet edildi/قُيُودُ) *merfû* olarak ve Bursevî (öl. 1137/1725) de bu sözü *kudsî hadis* olduğunu söyleyerek aktarmıştır.¹⁰⁰

Rivayetin değerlendirmesi için İbn Teymiyye (öl. 728/1328), bu rivayetin Nebî'nin (s.a.s.) sözlerinden biri olmadığını ve bunun ne *sahih* ne de *zayıf* bir senedinin olduğunu bilmediğini belirtmiştir.¹⁰¹ Zerkeşi ve İbn Hacer de benzer kanaate sahiptirler.¹⁰² Süyûtî, bu söz için *aslı yoktur* demiştir.¹⁰³ Ali el-Kârî rivayetin manasının *sahih* olduğunu ve "*ben insanları ve cinleri bana kulluk etsinler diye yarattım*"¹⁰⁴ âyetinin bunu desteklediğini zira İbn Abbas'ın bu âyetteki kulluk etsinler (لِيَعْبُدُونَ) kelimesini bilsinler (لِيَعْرِفُونَ) şeklinde açıkladığını belirtmiştir.¹⁰⁵ Aclûnî (öl. 1162/1749), yukarıdaki bilgileri de aktararak şu değerlendirmeyi yapmıştır: Bu, "sûfiler nezdinde çok doğru bir sözdür. Onlar buna güvenip üzerine kendileri için temeller kurdular."¹⁰⁶ Muhaddisler, tasavvuf ehli arasında *kudsî hadis* olarak şöhret bulan bu *rivayetin mevzû* olduğunda ittifak etmişlerdir.¹⁰⁷

13. Rivayet: "Din, ahlâktır."¹⁰⁸

Karakoç, "Emanet ve Ahlâk" adlı yazısında şunları paylaşmıştır:

"Ahlâk, bir ucu inançta, teoride, metafizikte; bir ucu uygulamanın sonunda, geniş kanatlı bir kartal gibi ruhumuza gölgesini salmış, ilahî bir devlettir. Bu nasipledir ki insanlar ülkü adamı olurlar. Kapalı ve dar ahlâk kalıplarının ötesinde insanlığı ve hakikat uygarlığı görevlerini, yüce ahlâk çilelileri omuzlarlar. *Ben, ahlâkı bütünlemek için gönderildim* demişti¹⁰⁹ son Peygamber ve yine bu anlamda *Din, ahlâktır* sözü de bize iletilmiştir."

Karakoç, bu iki rivayetin ardından ahlâkı yirminci yüzyılın dar ve soyut sınırları dışında tümüyle dini kucaklayan bir şekliyle görmek gerektiğini ve günümüz insanının çektiği sıkıntının ahlâk buhranı olduğunu belirtmiştir.¹¹⁰

Ahlâkla ilgili; "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."¹¹¹ "Halka güzel ahlâkla muamele et."¹¹² "İyilik güzel ahlâktır."¹¹³ "Güzel ahlâk kâmil imandandır."¹¹⁴ ve "Müminlerin iman bakımından en olgun olanları, ahlâkı en iyi olanlarıdır."¹¹⁵ gibi birçok rivayet vardır. Karakoç'un kullandığı "din ahlâktır" ibaresi, ahlâka dair delillerden bir çıkarım olabileceği gibi o, "İslâm güzel ahlâktır" sözünü de kastetmiş olabilir. Deylemî'ye (öl. 509/1115) atfen Hz. Peygamber'e nispet edilen bu söz (الاسلام حُسْنُ الْخُلُقِ),¹¹⁶ temel hadis kaynaklarında bu lafızlarla yer almamaktadır. Bu ibarenin *sahih* kaynaklarda yer almadığını, bunun İslâm'ın öğretilerinden bir çıkarım olduğunu söylemek mümkündür.

⁹⁷ Mustafa Çoban, *Sezai Karakoç'un Eserlerinde Dînî Referanslar* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 66.

⁹⁸ Sezai Karakoç, *Makamda* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1995), 35.

⁹⁹ Karakoç, *Makamda*, 35.

¹⁰⁰ «كُنْتُ كَرًا لَا أَعْرِفُ فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَعْرِفَ فَخَلَقْتُ خَلْقًا فَعَرَفْتَهُمْ فِي فِي عَرَفُونِي» Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 28/194; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/113; 4/245, 422; 6/57, 112; 7/22, 189, 8/434; 9/178; 10/399, 474.

¹⁰¹ Taqiyyüddin Ahmed b. Abdilhalim İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ' vd. (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1408/1987), 5/88.

¹⁰² Sehâvî, *el-Makâşid*, 521; Fettehî, *Tezkiretü'l-mevdû'ât*, 143.

¹⁰³ Abdurrahmân Celalüddin es-Süyûtî, *ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-eğâdisi'l-müştehire*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ (Riyad: 'Imâdetü Şu'ûni'l-Mektebât-Câmiatü Melik Suud, ts.), 163.

¹⁰⁴ ez-Zâriyât 51/56.

¹⁰⁵ Alî el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a*, 273.

¹⁰⁶ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'*, 2/132; Ayrıca bk. Şehmus Ünverdi, *Keşfü'l-hafâ''da Uydurma Hadisler* (Ankara: İlahiyât, 2021), 32.

¹⁰⁷ bk. Atmaca, "Hadisleri Bakımından Cevâhirü'l-ibrâr min emvâci'l-bihâr (Yesevi Menakıbnamesi) Üzerine Bir İnceleme", 340 (79 nolu dipnot).

¹⁰⁸ Karakoç, *Gündönümü*, 57.

¹⁰⁹ «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ» İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 6/324; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/513; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 104; Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, 10/352.

¹¹⁰ Karakoç, *Gündönümü*, 57; Ayrıca ahlâk konusunda geniş bilgi için bk. Süleyman Çam, "İman-Amel Bağlamında Dindarlık Ahlâk İlişkisi", *İslâm ve Yorum IV*, ed. Veysel Özdemir-Mehmet Öztürk (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2020), 101-122.

¹¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/513; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 104.

¹¹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/381 (No. 22060); Tirmizî, "Birr", 55 (No. 1987).

¹¹³ Müslim, "Birr", 14 (No. 2553); Tirmizî, "Zühd", 52 (No. 2389).

¹¹⁴ Bezzâr, *el-Müsned*, 15/359 (No. 8937) .

¹¹⁵ Tirmizî, "Radâ", 11 (No. 1162).

¹¹⁶ Alî b. Hüsamiddin el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981), 3/17 (No. 5225).

Temel hadis kaynaklarında yer almayan “İslâm güzel ahlâktır” ibaresi, Hz. Peygamber’e refedilmeden Kelâbâzî (öl. 380/990) tarafından kullanılmıştır.¹¹⁷ Gazzâlî (öl. 505/1111), İbn Abbas’a dayandırarak “her binanın bir temeli vardır. İslâm’ın temeli de güzel ahlâktır.” *merfû* haberini nakletmiştir.¹¹⁸ İbn Kayyim (öl. 751/1350) konuya dair delilleri aktardıktan sonra önemine binaen “dinin tamamı ahlâktır” sözünü zikretmiştir.¹¹⁹

Karakoç, dinin ahlâk olduğunu söylemiş, bu ifadeyi Hz. Peygamber’e nispet etmemiştir. Bunun bir hadis olduğunu doğrudan ifade etmemekle birlikte böylesi bir çıkarımda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu söz, İslâm ile ahlâk arasındaki ilişkiyi veciz bir şekilde belirtmek için kullanılmıştır.

2. Değerlendirme

Karakoç, eserlerinde Hz. Peygamber (s.a.s.) ve onun hayat düsturu üzerine çok şeyler yazmış ancak yazılarında Resûlullah’a doğrudan alıntıda bulunma yoluna fazla başvurmamıştır. Bununla birlikte onun eserlerinde kimseye nispet etmeden tırnak içinde *kutlu söz* veya bir *prensip* olarak kullandığı rivayetler bulunmaktadır. Çalışmamızda, Karakoç’un, eserlerinde bu şekilde aktardığı mükerrerleri hariç on üç rivayet tespit edilerek incelenmiştir.

Bunlardan birincisi; *la havle vela kuvve* ibaresi, âyetin bir parçası olarak geldiği gibi Şeyhân ve daha birçok muhaddis bunu hem müstakil hem de bazı hadislerin bir parçası olarak aktarmışlardır. İkincisi; “yarın kıyametin kopacağını bilerseniz, elinizdeki fidanı dikin!” rivayeti *sahih* bir hadistir. Üçüncüsü; Allah’ın yardımı cemaat üzerindedir rivayetinin *sahih* ve *hasen* olduğu belirtilmiştir. Dördüncüsü; “akıllı kişi, ölümden sonrası için çalışandır...” rivayeti yakın lafızlarla gelen *hasen* bir hadistir. Beşincisi; “Ebû Bekir’in imanı, bütün insanların imanı ile muvazene edilse.....” rivayeti *mevkûf* bir haber olup Hz. Ömer’e aittir. Altıncısı; “İki günü birbirine eşit olan...” rivayeti *zayıf* bir senedle aktarılmıştır. Kaynaklarda daha çok Abdülazîz b. Ebî Revvâd ve Hasan-ı Basrî’nin rüyalarında bunu Hz. Peygamber’den aldığı zikredilmiştir. Yedincisi; “İlim, Çin’de de olsa arayınız.” rivayeti Allah Resûlü’ne ulaşan bir senedinin olmamasından dolayı *aslı yoktur* veya *mevzû* denilmiştir. Sekizincisi; “ölmeden önce ölünüz.” rivayeti hadis olarak *sabit değildir*. Dokuzuncusu; “Allah’ın ahlâkiyle ahlâklanma” rivayeti hadis olarak *aslı yoktur*, Zünnûn el-Mısırî’nin sözlerinden biridir. Bu iki söz mutasavvıfarca kabul edilen ilkelerdir. Onuncusu; “dünya ahiretin tarlasıdır” rivayeti, Resûlullah’a ulaştırılacak bir senedi yoktur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla hikmetli bir söz olarak ilk kullanan Hârizmî olmuştur. On birincisi; “hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya ...” rivayeti *merfû* olarak *aslı olmasa* da Abdullah b. Amr’a nispet edilen *mevkûf* bir haberdir. On ikincisi; “ben gizli bir hazine idim...” rivayeti birçok tefsirde yer almasına rağmen hadis kitaplarında yer almamaktadır. On üçüncüsü; *Din, ahlâktır* sözü doğrudan tek başına hadis olmayıp birçok rivayete telmih olan bir çıkarımdır.

Karakoç’un eserlerinde kendilerinden yer yer bahsederek isimlerini verdiği; Gazzâlî, Muhyiddin-i Arabî, Mevlânâ, Molla Câmi, İmam-ı Rabbânî, İbrahim Hakkı Erzurûmî, Hacı Bayrâm-ı Velî, Sa’deddîn-i Kâşgarî, Ahmet er-Rifâî ve Necîp Fazıl’dan istifade ettiğini söyleyebiliriz.¹²⁰ Onun kaynak zikrederek bir alıntıda bulunması oldukça nadirdir.¹²¹ O, eserlerinde zikrettiği âyet ve rivayetlerin de kaynaklarını vermemiştir. Kendisiyle yapılan bir görüşmede, eserlerinde hadislerin kaynaklarının vermediği anımsatılınca “bir yerden bulup yazmışsınız” şeklinde cevap vermiştir.¹²² Karakoç’un aktardığı rivayetleri göz önüne aldığımızda onun ikincil eserlere başvurduğunu yani derleme eserlerden istifade ettiğini söyleyebiliriz.

Karakoç; amentüdeki dirilişi (بعث), dünyadaki dirilişe uyarlayarak bir mefkûre geliştirmiş ve ölümeden önce ölmeyi, dirilmeden önce dirilmeyi hayata hâkim kılmak için bütün say-u gayretini harcamıştır. O, eserlerinde ve günlük yazılarında toplumu aydınlatmak/uyandırmak için birçok konuyu ele almıştır. Müslümanların uyarılması, dinamizmlerinin ayakta tutulması veya müminin sahip olması gereken prensipleri hatırlatmak amacıyla bazı yerlerde rivayetleri delil olarak zikretmiştir. Çalışmamızda onun rivayetleri, Allah Resûlü’ne aidiyeti nokta-i nazarından hareketle değerlendirilmiştir. Bir rivayetin, onu Hz. Peygamber’e ulaştıracak bir senedi olmadığına; o rivayet için muhaddislerce *hadis değildir*, *aslı yoktur* veya *mevzû bir hadistir*, denilmektedir. Karakoç’un bu kabil rivayetleri kullanmış olması bir kusur olmakla birlikte neticede o da Gazzâlî, Râzî, Bursevî gibi âlimlerin hadis diyerek naklettiği rivayetleri zikretmiştir.

Sonuç

Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Sezai Karakoç, yaşadığı dönemde hakkında en fazla akademik çalışma yapılan şair ve düşünürlerden biridir. Kendisini bir diriliş eri olarak gören ve peygamberlerin izinde taş taşıyan bir işçi olarak tanımlayan Karakoç, eserlerinde İslâmî değerleri ve peygamber temasını yoğun bir şekilde işlemesine rağmen dinî kaynaklardan doğrudan alıntı yapma yolunu fazla tercih etmemiştir. Karakoç, eserlerinde dipnot ve kaynakça kullanmadığı gibi aktardığı âyet ve rivayetlerin kaynaklarını da belirtmemiştir.

¹¹⁷ Muhammed b. İbrâhîm el-Kelâbâzî, *Me’âni’l-ahbâr* (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1420/1999), 166.

¹¹⁸ Gazzâlî, *İhyâ*, 3/52.

¹¹⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü’s-sâlikîn* (Beyrût: Dâru’l-Kitâbi’l-’Ara bî, 1416/1996), 2/294.

¹²⁰ bk. Karakoç, *Sûr*, 38, 111, 122, 164; *Sütun*, 45; *Gün Saati*, 163.

¹²¹ bk. Karakoç, *Sûr*, 122, 164; *Sütun*, 45.

¹²² Çoban, *Sezai Karakoç’un Eserlerinde Dinî Referanslar*, 66.

Karakoç'un kimseye nispet etmeden *kutlu söz* veya bir *prensip* olarak aktardığı 13 rivayetten 3'ü *sahih*, 1'i yakın lafızlarla *hasen*, 3'ü de *zayıf* rivayetlerdendir. Zayıf olan rivayetlerden 1'i sahâbî sözü olarak *sahih* kabul edilmiştir. Diğer rivayetler ise Hz. Peygamber'e ulaştırılacak senedleri olmadığından *aslî yok/mevzû'* olarak kabul edilmişlerdir. Yine bu rivayetlerden 1'i Abdullah b. Amr'ın sözü olarak zikredilmiştir. Diğerleri ise tasavvuf ehline kabul edilen ilkeler ve hikmetli sözler olup zamanla Allah Resûlü'ne refedilmiştir. Buradan kimi mutasavvıfların hadisleri korumada gerekli titizliği gösteremediği ve bazı sözlerin zamanla hadis formatına dönüşerek kültürümüze girmesine sebep oldukları anlaşılmaktadır.

Karakoç bazı tasavvuf ehli şahsiyetlerden etkilenmekle birlikte o, ilmî bir çalışma değil kültürel ve halka yönelik bir çalışma usûlü benimsediği için rivayetlerin sıhhati üzere değerlendirme yoluna gitmemiş, buna ihtiyaç duymamış, hatta bu sebeple hadis dememeyi tercih etmiş, yani sıhhatinden emin olmadığından bunu Allah Resûlü'ne izafe etmemeye gayret etmiştir, denilebilir.

Netice olarak Karakoç'un *kutlu söz* kavramından kastının ağırlıklı olarak hadis olduğu veya kendisinin bilgi kaynaklarında hadis olarak bulunduğu ve halk arasında yaygın olan bir nevi kültürel rivayetler olduğu söylenebilir. Karakoç hadis kaynaklarından doğrudan istifade etmese de onun hadis kültürüne yabancı olmadığı, kültürel bir hadis birikimine sahip olduğu ve düşüncesini desteklemek için bu birikimi kullandığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlül-ilbâs 'amme's-tehere mine'l-eḥâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351/1954.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 47 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *Fedâ'ilü's-şahâbe*. thk. Vasiyullah b. Muhammed Abbas. 2 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983.
- Alî el-Kârî, Nûruddîn Alî b. Sultan Muhammed el-Herevî. *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-aḥbârî'l-mevdû'â (el-Mevdû'âtü'l-kübrâ)*. thk. Muhammed Lutfî es-Sabbâğ. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1391/1971.
- Atmaca, Veli. "Hadisleri Bakımından Cevâhirü'l-ebrâr min emvâci'l-bihâr (Yesevi Menakıbnamesi) Üzerine Bir İnceleme". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/2 (327-344) 2001.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Alî. *ez-Zühdü'l-kebîr*. thk. Amir Ahmed Haydar. Beyrût: Dâru'l-Cinân Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1987/1408.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Alî. *Şu'abü'l-îmân*. thk. Abûlali Abdülhumeyd. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Alî. *es-Sünenü'l-kebîr*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Bezzâr, Ahmed b. Amr b. Abdilhâlık. *el-Müsned*. thk. Mahfûzu'r-Rahmân Zeynullâh vd. 18 Cilt. Medine-i Münevvere: Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 1424/2003.
- Buhârî, Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Uşûli'l-Pezdevî*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'ü's-şahîh*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2002.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Edebü'l-müfred*. thk. Muhammed Fuad Abdalbaki. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1409/1989.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-beyân*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- Çam, Süleyman. "İman-Amel Bağlamında Dindarlık Ahlâk İlişkisi". *İslâm ve Yorum IV*. ed. Veysel Özdemir-Mehmet Öztürk. 1/101-122. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Çoban, Mustafa. *Sezai Karakoç'un Eserlerinde Dînî Referanslar*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Deylemî, Şîrûye b. Şehredâr. *Müsnedü'l-Firdevs (Müsnedü Firdevsi'l-aḥbâr)*. thk. es-Se'îd b. Besyûnî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.
- Ebû'l-Leys es-Semerkandî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed. *Bustânü'l-ârifin*. Beyrût: Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1414/1993.
- Ebû Tâlib el-Mekkî, Muhammed b. Alî b. Atiyye el-Hârişî. *Kütü'l-kulûb fî mu'âmeleti'l-maḥbûb ve vaşfi tariḳi'l-mürîd ilâ maḳâmi't-tevhîd*. thk. Âsim İbrahim el-Keyyâlî. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-İsbehânî. *Hilyetü'l-evliyâ' ve ṭabakâtü'l-asfiyâ'*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1416/1996.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn. *Silsiletü'l-eḥâdîsi'd-da'ife ve'l-mevdû'a ve eşeruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme*. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif, 1412/1992.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn. *Silsiletü'l-eḥâdîsi's-şahîha ve şey'un min fıkhihâ ve fevâ'idihâ*. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif, 1415/1995.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn. *Şahîhü'l-Câmi'i's-şagîr ve ziyâdetih*. 2 Cilt. Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Fettenî, Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Alî. *Tezkiretü'l-mevdû'ât*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2. Basım, 1399/1979.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. 4. Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Hâkim, Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbü'rî. *el-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Hârizmî, Ebû Bekr Muhammed b. Abbâs. *Müfîdü'l-'ulûm ve mübîdü'l-hümûm*. Beyrût: Mektebetü'l-Unsûriyye, 1418/1997.
- Heysemî, Nûruddîn Alî b. Ebî Bekr. *Mecma'ü'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. thk. Husâmuddîn Kudsî. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1414/1994.

- İbn Adî, Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî. *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd vd. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbn Ebî'd-Dünyâ, Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd. *el-Menâmât*. thk. Abdülkadir Ahmed Atâ. Beyrût: Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1414/1993.
- İbn Ebî'd-Dünyâ, Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd. *İşlâhu'l-mâl*. thk. Abdülkadir Ahmed Atâ. Beyrût: Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1414/1993.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed. *el-Muşanneffî'l-eḥâdîs ve'l-âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riya d: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1989.
- İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî. *el-İmtâ' bi'l-erba'ine'l-mütebâyineti (bi-şartı)'s-semâ'*. thk. Ebû Abdullah Muhammed Hasan. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî. *Şahîhu İbn Hibbân bi tertibi İbn Balabân*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1414/1993.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî. *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâi ve'l-mekrûkîn*. thk. Mahmûd İbrahim Zâyid. 3 Cilt. Halep: Dâru'l-Va'î, 1396/1976.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâ'ed-Dimaşkî el-Hanbelî. *Medâricü's-sâlikîn (beyne menâzili "ıyyâke na'büdü ve ıyyâke neste'in")*. thk. Mu'tasim Billah. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1416/1996.
- İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî. *Ġarîbü'l-ḥadîs*. thk. Abdullah el-Cübûrî. 3 Cilt. Bağdat: Mektebetü'l-Ânî, 1397/1977.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1336/1918.
- İbn Reslân, Şihâbüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Husayn b. Ali. *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*. 20 Cilt. Mısır: Dâru'l-Felâh, 1437/2016.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî. *el-Mevdû'ât*. thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân. 3 Cilt. Medine: el-Mektebetü's-Selâfiyye, 1386/1966.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm. *el-Fetâva'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ vd. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1408/1987.
- Karakoç, Sezai. *Gündönümü*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 5. Basım, 1995.
- Karakoç, Sezai. *Diriliş Neslinin Amentüsü*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 7. Basım, 1998.
- Karakoç, Sezai. *Ruhun Dirilişi*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 8. Basım, 2007.
- Karakoç, Sezai. *Yitik Cennet*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 13. Basım 2012.
- Karakoç, Sezai. *Gün Saati (Günlük Yazılar IV)*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 4. Basım, 2015.
- Karakoç, Sezai. *Sûr (Günlük Yazılar III)*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 7. Basım, 2017.
- Karakoç, Sezai. *Sütun (Günlük Yazılar II)*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 9. Basım, 2017.
- Karakoç, Sezai. *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 5. Basım, 2015.
- Karakoç, Sezai. *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Karakoç, Sezai. *Unutuş ve Hatırlayış*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2. Basım, 1998.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilmelik. *İrşâdü's-sârî li-şerhi Şahîhi'l-Buḥârî*. 10 Cilt. Mısır: Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1323/1905.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 16 Kasım 2022. <https://kuran.diyarinet.gov.tr>
- Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhîm el-Buhârî. *et-Ta'arruf li-mezhebi ehli't-taşavvuf*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhîm el-Buhârî. *Me'âni'l-aḥbâr (Baḥrû'l-fevâ'id)*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999.
- Münâvî, Zeynuddin Muhammed Abdür-rauf. *Feyzü'l-ḳadîr şerḫu'l-Câmi'i's-şâḡîr*. 6 Cilt. Mısır: Mektebetü't-Ticariyyeti'l-Kübrâ, 1356/1937.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî. *el-Câmi'u's-şahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.
- Müttaḳî el-Hindî, Alîb. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân. *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-aḳvâl ve'l-ef'âl*. thk. Bekrî Hayyânî vd. 16 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981.
- Müzhîrî, Müzhîrüddîn el-Hüseyn b. Mahmud. *el-Mefâtîḫ fî şerhi'l-Mesâbiḫ*. thk. Nureddin Talib. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'n-Nevâdir, 1433/2012.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen (el-Müctebâ)*. thk. Abdulfettâh Ebû Guddê. 9 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn et-Tâberistânî. *Mefâtîḫü'l-ḡayb/et-Tefsîrü'l-kebîr*. 32 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1420/1999.
- Sagânî, Hasan b. Muhammed. *el-Mevdû'ât*. thk. Necm Abdurrahmân Halef. Dimeşk: Dâru'l-Me'mûn li Türâs, 1405/1984.
- Saylan, İbrahim. *Yusuf Şükrü Harpûti ve Eserlerinin Hadis Açısından Değeri*. Kayseri: Kimlik Yay. 2020.
- Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân. *el-Maḳâşidü'l-ḥasene fî beyâni keşîrin mine'l-eḥâdîsi'l-müştehire 'ale'l-elsine*. thk. Muhammed Osman el-Haşet. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1405/1985.
- Süyûtî, Abdurrahmân Celalüddîn. *ed-Dürrü'l-müntesire fî'l-eḥâdîsi'l-müştehire*. thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâḡ. Riya d: 'İmâdetü Şu'ûni'l-Mektebât-Câmiatü Melik Suud, ts.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selâfî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-evsaḫ*. thk. Târik b. Avadillah b. Muhammed ve Abdulhasen b. İbrâhîm el-Hüseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415/1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. 5 Cilt. Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.
- Unverdi, Şehmûs. *Keşfü'l-ḡafâ'da Uydurma Hadisler*. Ankara: İlâhiyât, 2021.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV. Yay., 2000.
- Yıldırım, Ahmet. *Hoca Ahmed Yesevî'nin Hadis Kültürü*. Ankara: TDV. Yay., 2012.
- Yıldırım, Enbiya. *Hadisler ve Zihinlerdeki Sorular*. İstanbul: Rağbet Yay., 2011.

- Yüceer, Mustafa. "Mevlânâ'nın Fîhi Mâ Fîh İsimli Eserinde Hadis Kullanımı (Ta hrîc ve Tenkîd Bağlamında)". *Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 2/2 (197-237), 2018.
- Yüceer, Mustafa. "Mevlânâ'nın Dîvân-ı Kebîr'inde İktibas ve Telmih Yoluyla Yer Alan Rivayetler". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/2 (491-512), 2022.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır. *et-Tezkire fi'l-eḥâdîsi'l-müştehire*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.